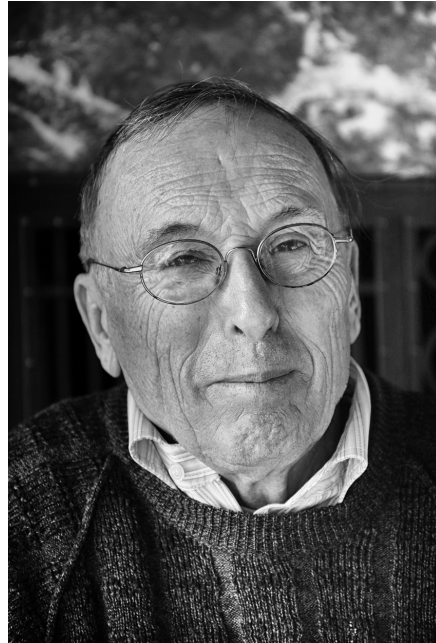

Dr. Damjan Prelovšek – sedemdesetletnik

»Dr. Damjana Prelovška ni treba posebej predstavljati,« so besede, ki jih pogosto slišimo pred jubilentovimi nastopi na različnih simpozijih. Temu lahko brez pomisleka pritrdimo, saj je dr. Prelovšek nedvomno eden najvidnejših slovenskih umetnostnih zgodovinarjev svoje generacije, ki je poznan ne le strokovni, temveč tudi širši javnosti.

Jubilant, ki je bil rojen v Ljubljani 18. februarja 1945, se je že v otroštvu srečal z deli Jožeta Plečnika. Odraščal je v hiši, ki jo je opremil največji slovenski arhitekt, prav tako je bil njegov ded, inž. Matko Prelovšek, eden najtesnejših arhitektovih sodelavcev pri snovanju tistega, čemur danes rečemo Plečnikova Ljubljana. Bržkone je že okolje, v katerem je Prelovšek odraščal, vplivalo na njegovo poklicno izbiro, saj se je po maturi vpisal na študij umetnostne zgodovine in zgodovine na ljubljanski Filozofski fakulteti. Kot zanimivost povejmo, da je bil med študijem in tudi še prva leta službe aktiven športnik, nastopil je celo na olimpijskih igrah leta 1972 v Münchnu, kljub temu pa je bila v središču njegovega zanimanja ves čas arhitekturna zgodovina. Po diplomu (1969) je za leto dni kot Herderjev štipendist odšel na Dunaj, leta 1971 pa ga je France Stele, ki mu je tudi omogočil omenjeno študijsko bivanje, zaposlil kot asistenta v tedanji Sekciji za zgodovino umetnosti Inštituta za zgodovino SAZU, s čimer je Prelovšek postal najmlajši sodelavec utemeljitelja slovenske umetnostne zgodovine. V Sekciji za zgodovino umetnosti oziroma na današnjem Umetnostnozgodovinskem inštitutu Franceta Steleta ZRC SAZU je jubilan ostal zaposlen vse do upokojitve leta 2010, v letih 1992–1998 in 2002–2005 pa je bil tudi njegov predstojnik. Svojo zaposlitev na inštitutu je prekinil le v letih 1998–2002, ko je bil veleposlanik Republike Slovenije v Pragi, in 2005–2009, ko je kot generalni direktor Direktorata za kulturno dediščino Republike Slovenije skušal narediti red v slovenskem spomeniškem varstvu, kar pa mu zaradi različnih razlogov žal ni uspelo.

Čeprav Prelovška v prvi vrsti poznamo kot največjega slovenskega plečnikologa, pa je njegovo raziskovalno področje precej širše. V sedemdesetih letih preteklega stoletja je objavil vrsto prispevkov o arhitekturi 19. stoletja na Slovenskem, še zlasti v Ljubljani, zaradi česar ga uvrščamo med pionirje raziskovanja klasicistične in historistične arhitekture pri nas. Izpostavimo samo članke o ljubljanski arhitekturi prve polovice 19. stoletja, inženirju Jožefu Schemerlu, stavbnih mojstrih France-

Damjan Prelovšek
 (© UIFS ZRC SAZU, foto: Andrej Furlan)

scu Coconiju in Antonu Cragoliniju, stavbah Cukrarne, Deželnega gledališča in Mestne hranilnice, posebej pomemben pa je prispevek o ljubljanskem Deželnem dvorcu, v katerem je Prelovšek objavil presenetljivo odkritje, da je enega od načrtov za novo stavbo, žal neizvedenega, prispeval tudi vodilni arhitekt dunajske secesije, Joseph Maria Olbrich. V prispevkih se je dotaknil tudi vzporedno s poznim historizmom potekajoče secesije, zlasti del Ivana (Janeza) Jagra, in vprašanja narodnega sloga v arhitekturi na prelomu stoletij.

V osemdesetih letih je jubilant posegel tudi na področje baročne arhitekture in umetnosti, kjer je nadgradil in delno zavrnil nekatere starejše teze Naceta Šumija. Prelovškovi članki o romarski cerkvi v Novi Štifti pri Ribnici, ljubljanski arhitekturi 18. stoletja in na Kranjskem delujočem tržaškem arhitektu Candidu Zullianiju sodijo med temeljne študije o baročni arhitekturi na Slovenskem ter so predstavljali pomembno izhodišče raziskovalcem mlajše generacije; podobno velja tudi za njegova prispevka s področja kiparstva, članka o šolanju Francesca Robbe in Franca Rotmana.

Osrednjo temo Prelovškovega raziskovalnega opusa pa seveda predstavlja Jože Plečnik. Ne smemo pozabiti, da je bil jubilant prvi, ki se je po pionirskih tekstih Franceta Steleta lotil raziskovanja opusa največjega slovenskega arhitekta, in to v času, ko Plečnik, še zlasti njegovo ljubljansko obdobje, pod vplivom funkcionalizma pa tudi zaradi političnih razlogov še zdaleč ni bil cenjen. Ključni Prelovškov pri-

spevek k razumevanju Plečnikovih stvaritev je nedvomno osvetlitev vpliva Gottfrieda Semperja in njegove teorije o oblačenju konstrukcije (*Bekleidungstheorie*) na mojstrovo ustvarjanje. V zgodnejših študijah se je Prelovšek posvečal predvsem arhitektovemu dunajskemu obdobju, ki je po tedanjem mnenju večine umetnostnih zgodovinarjev in arhitektov edino veljalo za neproblematično. Prve korake je naredil že z diplomsko nalogo o Zacherlovi hiši (1968/1969), celoten dunajski opus pa je natančno analiziral v doktorski disertaciji (1977), ki jo je v nemškem prevodu pod naslovom *Josef Plečnik. Wiener Arbeiten von 1896 bis 1914* objavil pri ugledni dunajski založbi Edition Tusch. Monografija, katere prevoda tedaj nobena slovenska založba ni želela uvrstiti v svoj založniški načrt, še danes ostaja temeljno delo ne le za raziskovalce Jožeta Plečnika, temveč za vse, ki se ukvarjajo z arhitekturo Avstro-Ogrske na prelomu stoletij. Izjemnega pomena je tudi jubilentov pregled celotnega mojstrovega opusa *Josef Plečnik 1872–1957. Architectura perennis*, ki je izšel leta 1992 pri avstrijski založbi Residenzverlag, doživel pa je tudi vrsto prevodov (omenimo samo angleško izdajo pri Yale University Press in italijansko pri Electi), medtem ko slovenske različice za zdaj še nismo dočakali.

V množici člankov je slavjenec obdelal domala vse pomembne arhitektove stvaritve, se dotaknil vrste zanimivih tem (npr. arhitektova sakralna dela, liturgično posodje, vpliv češke srednjeveške in baročne arhitekture, umetne obrti ter angleške arhitekture iz ok. 1900 na mojstrovo ustvarjanje, moderni inženirski prijem pri Plečnikovih delih, arhitektovi javni spomeniki) ter objavil nekatere primarne vire (npr. mojstrovo dopisovanje z arhitektom Janom Kotěro in kaplanom Alexandrom Titlom, faksimile Plečnikovih knjig *Architectura perennis* in *Napori* s spremno študijo), omeniti pa moramo tudi serijo treh knjig *Plečnikova Ljubljana*, *Plečnikova Slovenija* in *Plečnik v tujini*, ki jih je jubilent izdal v soavtorstvu z Andrejem Hrauskym in Janezom Koželjem ter predstavljajo najizčrpnejši inventar mojstrovih stvaritev.

Poleg raziskovanja se Prelovšek ves čas posveča tudi popularizaciji arhitektovega opusa, in sicer s poljudnimi zapisi, televizijskimi oddajami in razstavami. Na tem mestu je treba izpostaviti zlasti Plečnikovo razstavo v pariškem Centre Georges Pompidou leta 1986, ki jo je zasnoval skupaj z Borisom Podrecco in Françoisom Burkhardtom. Razstava, ki je bila drugi najbolj obiskani kulturni dogodek tistega leta v Franciji, gostovala pa je tudi v številnih drugih evropskih mestih, je korenito pripomogla k arhitektovi prepoznavnosti v tujini, vplivala pa je tudi na spremembo odnosa Slovencev do Plečnika.

Pričujoči pregled jubilentovega dela ne bi bil popoln brez omembe množice kritičnih zapisov s področja kulture, še zlasti pa spomeniškega varstva, ki jih Pre-

lovšek objavlja v strokovnem in dnevnem časopisju. V njih z zanj značilno ostrino in brezkompromisnostjo opozarja na mnoge anomalije v naši kulturi in konservatorstvu, problematiko slabe zakonodaje, brezbrizen odnos politike in pomanjkanje čuta za kulturno dediščino.

Damjana, s čigar knjigami in članki sem se seveda srečal že v prvih letih študija, sem spoznal kmalu po diplomi, in to v precej pesimističnem ozračju. Po požaru v smledniškem dvorcu je kot generalni direktor Direktorata za kulturno dediščino obiskal pogorišče in se trudil priskrbeti prepotrebna finančna sredstva za čim hitrejšo prenovo. Že takrat me je presenetil s svojo odprtostjo, širokim znanjem, duhovitimi komentarji pa tudi kritično mislijo. Ko sem se nekaj mesecev kasneje zaposlil na umetnostnozgodovinskem inštitutu, mi je popolnoma nesebično dovolil uporabo svoje fototeke in kartoteke arhitekturnih spomenikov 19. stoletja, kar mi je v prvih letih podiplomskega študija pogosto olajšalo delo. Čeprav se ukvarjam s podobno temo, kot se je ukvarjal sam na začetku svoje raziskovalne poti, z njegove strani nikoli nisem bil deležen kakšnega ljubosumja ali nagajanja. Nasprotno, Damjan je vedno pripravljen pomagati, predebatirati odprta vprašanja in dati kakšen nasvet, vselej pa sem vesel tudi njegovih komentarjev mojih tekstov. Kljub temu da že nekaj let uživa v zasluženem pokoju in precej potuje po svetu, večkrat obišče inštitut in se udeležuje različnih prireditev ter takrat nam, nekdanjim sodelavcem, vselej popestri dogajanje s kakšno duhovito domisljico pa tudi kritiko aktualnega stanja v stroki.

Zapis ob sedemdesetletnici Damjana Prelovška naj zaključim z željo, da bi nas še dolgo razveseljeval z novimi odkritji in iskrivimi komentarji, pa tudi, da bi za ogrožene Plečnikove in tudi druge kulturne spomenike kmalu prišli boljši časi, če sar si nedvomno zelo želi tudi sam.

FRANCI LAZARINI